

УДК 347.1

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДКРИТТЯ
БАНКІВСЬКОГО РАХУНКУ ЮРИДИЧНОЮ ОСОБОЮ**

**PROBLEMS OF LEGAL REGULATION OF OPENING
OF BANK ACCOUNT BY LEGAL ENTITY**

Менджул М.В.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного приватного права, правосуддя та адвокатури
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

У статті досліджено проблеми правового регулювання відкриття банківського рахунку юридичною особою. Проаналізовано порядок укладення договору банківського рахунку, перелік документів, необхідних для відкриття банківського рахунку. Запропоновано на основі зроблених висновків зміни до чинного законодавства України.

Ключові слова: юридична особа, банк, банківський рахунок, договір банківського рахунку.

В статье исследованы проблемы правового регулирования открытия банковского счета юридическим лицом. Проанализирован порядок составления договора банковского счета, перечень документов, необходимых для открытия банковского счета. Предложены, на основе сделанных выводов, изменения к действующему законодательству Украины.

Ключевые слова: юридическое лицо, банк, банковский счет, договор банковского счета.

Article is devoted to the assessment of the problem of legal regulation of opening of the bank account by the legal entity. Having analyzed the process of drafting of the contract on opening the bank account, the list of documents required for the opening of the bank account. The author has proposed amendment to the acting legislation of the Ukraine based on the conclusions of the research.

Key words: legal entity, bank, bank account, the contract on bank account.

Постановка проблеми. Розвиток ринкової економіки в Україні неможливий без зростання кількості суб'єктів господарювання та активного здійснення ними підприємницької діяльності. Для цього, і для покращення інвестиційної привабливості України, необхідне стабільне законодавство, що регулює підприємницьку діяльність, а також прозорість і відсутність перешкод у процесі реєстрації нових суб'єктів господарювання, отримання ними ліцензій, дозволів, відкритті банківських рахунків. Наразі, після завершення державної реєстрації створення юридичної особи, її засновники одразу відкривають банківський рахунок. У випадку, коли створюється юридична особа в організаційно-правовій формі, для якої законом встановлена обов'язкова вимога сформувати статутний капітал, відкривається відповідний рахунок до її державної реєстрації. Крім того, Цивільний кодекс України встановлює, що розрахунки між юридичними особами в Україні здійснюються у безготівковій формі. Таким чином, правове регулювання порядку відкриття банківських рахунків юридичними та іншими особами в Україні не повинно передбачати додаткових вимог чи умов, які можуть бути перепонами в розвитку підприємництва.

Стан дослідження. Окремі аспекти банківської системи, банківських операцій, порядку відкриття банківських рахунків досліджувалися в роботах таких науковців, як О.С.Бадзим [1], І.А. Безклубий [2], О.В. Васюренко [3], О.В. Дзюблюко [4], Т.Ф. Григораш, С.С. Пільгуй [5], В.П. Кравченко, Л.М. Фільштейн [6], К.Ф. Ковальчук [7], О.І. Копилук [8], Г.О. Михайлюк [9], А.М. Мороз [10], Т.С. Смовженко, Р.А. Слав'юк [11], М.В. Сідак [12] та ін. Проте комплексного дослідження проблем правового регулювання порядку відкриття банківських рахунків юридичними особами в Україні не проводилось. Саме тому метою статті є дослідження правового регулювання відкриття банківського рахунку юридичною особою, розробка пропозицій змін до чинного законодавства для спрощення здійснення підприємницької діяльності в Україні.

Виклад основного матеріалу. Порядок відкриття юридичними особами банківських рахунків регулюється Цивільним кодексом України, Господарським кодексом України, Законами України «Про банки і банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р., «Про Національний банк України» від 20 травня 1999 р., «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 5 квітня 2001 р., «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р., Постановою Правління Національного Банку України «Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» від 12 листопада 2003 р. № 492 тощо.

Відповідно до ч. 3 ст. 1088 Цивільного кодексу України безготівкові розрахунки провадяться через банки, інші фінансові установи, в яких відкрито відповідні рахунки, якщо інше не випливає із закону та не обумовлено видом безготівкових розрахунків. В Україні кількість банків за останні роки згідно офі-

ційної статистики, починаючи з 2010 року, зменшується. Так, у 2008 році кількість зареєстрованих банків була 175, у 2010 р. – 182, у 2011 – 176, станом на 1 січня 2013 р. – 176 банків, а станом на 1 січня 2014 р. в реєстр внесено 180 банків [13].

Відкриття банківських рахунків є банківською операцією. Т.А. Латковська вважає, що банківська операція – це сукупність взаємопов'язаних, юридично обумовлених, систематичних дій спеціальних суб'єктів (банків), наділених особливою правоздатністю, відповідно до установчих документів і наданої Національним банком ліцензії з дотриманням установлених правил, стандартів та нормативів, об'єктом яких можуть виступати кошти, цінні папери, дорогоцінні метали та каміння тощо, та які здійснюються на підставі укладеного договору та у відповідності до чинного законодавства та нормативних актів Національного банку України [14, с. 8]. На думку О.В. Дзюблюко, банківські операції – це ряд дій, спрямованих на реалізацію економічних завдань банку як суб'єкта ринкових відносин, предметом яких є рух грошових коштів, цінних паперів, дорогоцінних металів або зобов'язання з їхнього переміщення, що здійснюється на підставі укладених договорів згідно з чинним законодавством [4, с. 65]. К.Ю. Молодикова вважає, що фактично банківської операції – це складові або банківської послуги, або виконання банком публічних обов'язків перед державою [15, с. 180]. Відповідно до ст. 47 Закону України «Про банки та банківську діяльність» до банківських послуг належить відкриття та ведення поточних (кореспондентських) рахунків клієнтів, у тому числі у банківських металах.

Юридичні особи відкривають рахунки для зберігання грошових коштів і здійснення всіх видів банківських операцій у будь-яких банках України за своїм вибором і за згодою цих банків у порядку, встановленому Національним банком України.

Стаття 342 Господарського кодексу України встановлює, що рахунки юридичної особи, яка є клієнтом банку, відкриваються в установах банків за місцем її реєстрації чи в будь-якому банку на території України за згодою сторін. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах, затверджена Постановою Правління Національного Банку України від 12.11.2003 № 492 (остання редакція від 23 липня 2013 р.) встановлює, що клієнти мають право відкривати рахунки в будь-яких банках України відповідно до власного вибору, крім випадків, якщо банк не має змоги прийняти на банківське обслуговування, або якщо така відмова допускається законом або банківськими правилами [16].

Банки відкривають своїм клієнтам за договором банківського рахунку поточні рахунки, за договором банківського вкладу – вкладні (депозитні) рахунки. Поточний рахунок – це рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України. До

поточних рахунків також належать: рахунки за спеціальними режимами їх використання, що відкриваються у випадках, передбачених законами України або актами Кабінету Міністрів України; поточні рахунки типу «Н», що відкриваються в національній валюті офіційним представництвам і представництвам юридичних осіб-нерезидентів, які не займаються підприємницькою діяльністю на території України; поточні рахунки типу «П», що відкриваються в національній валюті постійним представництвам; поточні (накопичувальні) рахунки виборчих фондів та фонду референдуму; інвестиційні рахунки, що відкриваються нерезидентам-інвесторам в уповноважених банках України для здійснення інвестиційної діяльності в Україні, а також для повернення іноземної інвестиції та прибутків, доходів, інших коштів, одержаних іноземним інвестором від інвестиційної діяльності в Україні.

Банкам забороняється відкривати та вести анонімні (номерні) рахунки. Рахунок клієнту відкривається лише після його ідентифікації. Банк з метою ідентифікації юридичних осіб має встановити: повне найменування, місцезнаходження; відомості про органи управління та їх склад; дані, що ідентифікують осіб, які мають право розпоряджатися рахунками і майном; відомості про власників істотної участі в юридичній особі; відомості про контролерів юридичної особи; код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України; реквізити банку, у якому відкрито рахунок, і номер банківського рахунку.

Банк відкриває поточний рахунок юридичній особі, яка не має рахунку в цьому банку, на підставі таких документів: 1) заяви про відкриття поточного рахунку, підписаної керівником юридичної особи або іншою уповноваженою на це особою; 2) копії належним чином зареєстрованого установчого документа (статуту/засновницького договору/установчого акта/положення), крім юридичних осіб публічного права, що діють на підставі законів. Якщо юридична особа створена та/або діє на підставі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України, то вона подає копію рішення про її створення або про провадження діяльності на підставі модельного статуту, підписаного усіма засновниками; 3) копії виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців, що містить відомості про юридичну особу; 4) картки із зразками підписів і відбитка печатки.

Відповідно до п. 18.11 «Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах», затвердженої Постановою Правління Національного Банку України від 12.11.2003 № 492 (остання редакція від 23 липня 2013 р.), для відкриття рахунку справжність підписів представників юридичної особи в картці засвідчуються нотаріально або підписом першого керівника або його заступника та відбитком печатки організації, якій клієнт адміністративно підпорядкований. У населених пунктах, де немає нотаріусів, справжність підписів представників юридичної особи в картці за-

свідчується уповноваженими на це посадовими особами органів місцевого самоврядування [16]. Отож, чинна редакція Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах не передбачає можливість посвідчення картки із зразками підписів уповноваженим працівником банку, а змушує засновників юридичної особи у будь-якому випадку звертатися до нотаріуса, що безумовно не сприяє спрощенню умов здійснення підприємницької діяльності в Україні.

Водночас Міністерства та інші центральні органи виконавчої влади України, визначені Указом Президента України від 09 грудня 2010 року № 1085 «Про оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади», подають картки, у яких справжність підписів їх представників засвідчено підписами керівників і головних бухгалтерів цих органів.

Відкриття банківського рахунку юридичній особі обов'язково посвідчується договором банківського рахунку, який укладаються в письмовій формі.

Банк зобов'язаний укласти договір банківського рахунку з клієнтом, який звернувся з пропозицією відкрити рахунок на оголошених банком умовах, що відповідають закону та банківським правилам. Банк не має права відмовити у відкритті рахунку, вчинення відповідних операцій за яким передбачено законом, установчими документами банку та наданою йому ліцензією, крім випадків, коли банк не має можливості прийняти на банківське обслуговування, або якщо така відмова допускається законом або банківськими правилами. У разі необґрунтованого ухилення банку від укладення договору банківського рахунку клієнт має право на захист.

Крім того, банк зобов'язаний у встановленому законодавством України порядку надіслати повідомлення до відповідного органу державної податкової служби про відкриття або закриття поточного рахунку всіх юридичних осіб, а також відокремленого підрозділу іноземного представництва, яке відповідно до законодавства України зобов'язане сплачувати податки і збори, нерезидента-інвестора, який є учасником угоди про розподіл продукції відповідно до Закону України «Про угоди про розподіл продукції», фізичної особи-підприємця та фізичної особи, яка провадить незалежну професійну діяльність.

За поточними рахунками, що відкриваються банками юридичним особам в національній валюті, здійснюються всі види розрахунково-касових операцій відповідно до умов договору та вимог законодавства України. Відповідно до ст. 1066 Цивільного кодексу України за договором банківського рахунку банк зобов'язується приймати і зберігати на рахунок, відкритий клієнтові (володільцеві рахунку), грошові кошти, що йому надходять, виконувати розпорядження клієнта про перерахування і видачу відповідних сум з рахунку та проведення інших операцій за рахунком. Банк має право використовувати грошові кошти на рахунку клієнта, гарантуючи його право безперешкодно розпоряджатися цими коштами, і не має права визначати та контролювати напрями використання грошових коштів та встановлювати інші,

не передбачені договором або законом, обмеження права клієнта розпоряджатися грошовими коштами на власний розсуд.

Висновки. Чинна редакція Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах не передбачає можливість посвідчення картки із зразками підписів уповноваженим працівником банку, а змушує засновників юридичної особи у будь-якому випадку звертатися до нотаріуса, що безумовно не сприяє спрощенню умов здійс-

нення підприємницької діяльності в Україні. У зв'язку з цим ми пропонуємо внести зміни до п. 18.11 «Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах», затвердженої Постановою Правління Національного Банку України від 12.11.2003 № 492 і доповнити її новою частиною такого змісту: «Якщо картку із зразками підписів представник (ки) юридичної особи заповнює в установі банку, справжність підписів може бути посвідчена уповноваженим працівником банку».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Бадзим О.С. Банківські операції : навч. посіб. / О.С. Бадзим, О.Г. Задніпровська, В.Г. Тичина. – К. : КНУТД, 2010. – 134 с.
2. Безклубий І.А. Банківські правочини: цивільно-правові проблеми: Монографія / І.А. Безклубий. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2005. – 378 с.
3. Васюренко О.В. Банківські операції : навч. посібник / О.В. Васюренко. – 6-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 318 с.
4. Банківські операції : підручник / За ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль : Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
5. Григораш Т.Ф., Пільгуй С.С. Нетрадиційні банківські операції: лізинг та факторинг. Сучасний стан та перспективи розвитку / Т.Ф. Григораш, С.С. Пільгуй // Економічний простір. – 2012. – № 64. – С. 153–162. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekpr/2012_64/statti/20.pdf.
6. Банківські операції : [навч. посіб.] / Кіровоград. нац. техн. ун-т; [уклад.]: В.П. Кравченко, Л.М. Фільштейн. – Кіровоград : РВЛ КНТУ, 2012. – 334 с.
7. Банківські операції : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Ковальчук К.Ф. [та ін.]. – Д. : ІМА-прес, 2010. – 214 с.
8. Копилюк О.І. Банківські операції : навч. посіб. / О.І. Копилюк, Г.В. Бондарчук-Грита. – К. : Знання, 2010. – 447 с.
9. Михайлюк Г.О. Цивільно-правове регулювання нетрадиційних банківських операцій та послуг : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.03 / Г.О. Михайлюк – О., 2012. – 20 с.
10. Банківські операції : підручник / А.М. Мороз [та ін.] ; заг. ред. А.М. Мороз. – 3-тє вид., переробл. і доп. – К. : КНЕУ, 2008. – 608 с.
11. Розвиток банківської системи України : монографія / [У.Я. Грудзевич та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С. Смовженко, д-ра екон. наук, проф. Р.А. Слав'юка. – К. : УБС НБУ, 2010. – 464 с.
12. Сідак М.В. Фінансово-правове регулювання банківських відносин в Європейському Союзі та країнах Східної Європи : порівняльний аналіз. Монографія / М.В. Сідак. – Ужгород : Ліра, 2010. – 416 с.
13. Основні показники діяльності банків України / Національний банк України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807.
14. Латковська Т.А. Фінансово-правове регулювання організації та функціонування банківської системи в Україні та зарубіжних країнах: порівняльно-правовий аналіз : автореф. дис. д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Т.А. Латковська. – О., 2008. – 36 с.
15. Молодіко К.Ю. Банківські послуги : проблемні визначення та імплементації стандартів ЄС / К.Ю. Молодіко // Міжнародне приватне право : розвиток, порівняльний аспект, гармонізація – С. 176–180. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ppip/2009_8/Molodiko.pdf
16. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах: Постанова Правління Національного Банку України від 12.11.2003 № 492 // Офіційний вісник України. – 2003. – № 51. – Ст. 2707.